

**Programma van maatregelen bij Archeologienota :
Achtervisserij, Gent
(prov. Oost-Vlaanderen)**

Robby Vervoort
Freelance Senior Archeoloog
Borgerhout, februari – januari 2021

Titel

Programma van maatregelen bij Archeologienota:
Achtervisserij, Gent
(prov. Oost-Vlaanderen)

Auteur

Robby Vervoort

Opdrachtgever

Urban Link Group

Projectcode

2020B10

Plaats en datum van uitgave

Borgerhout, februari – januari 2021

Reeks

RVFSA-Rapport, 83

© Robby Vervoort. Freelance Senior Archeoloog. Niets uit deze uitgave mag zonder bronvermelding worden vervoelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door print-outs, kopieën, of op welke andere manier dan ook.

Inhoud

1. Technische fiche/administratieve gegevens	3
2. Inleiding	6
3. Onderzoeksvragen.....	6
4. Kennisvermeerderingspotentieel van het projectgebied	10
5. Programma van maatregelen.....	11

1. Technische fiche/administratieve gegevens

Naam site

20-GEN/ACH-2020B10

Ligging

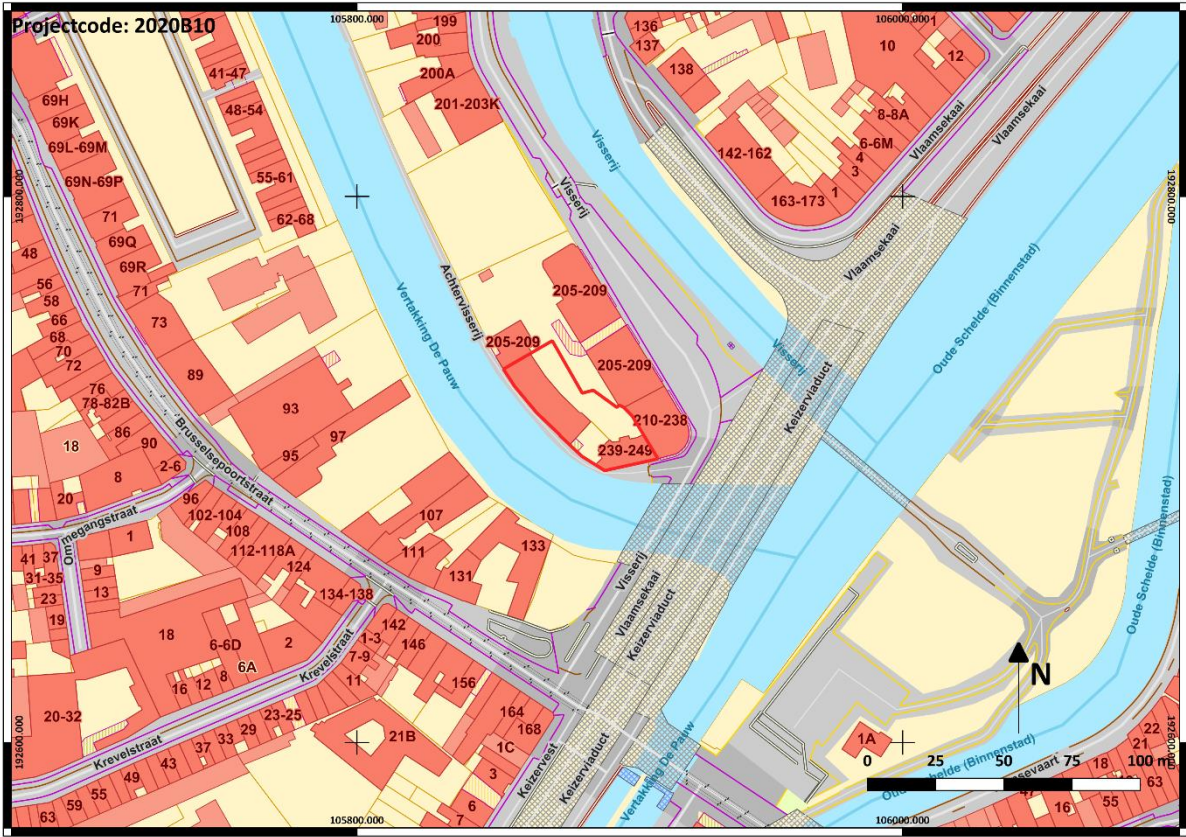
Oost-Vlaanderen, Gent,
 Achtervisserij 239-249

Kadastrale gegevens projectgebied

Gent:
 4de Afdeling, Sectie D
 Perceelnummers: 3562L, 3562M

Bounding Box

X 105866,2	Y 192720,4
X 105882,7	Y 192704,8
X 105891,0	Y 192699,5
X 105910,5	Y 192703,9
X 105901,5	Y 192719,2
X 105896,5	Y 192723,5
X 105887,1	Y 192728,9
X 105882,9	Y 192727,8
X 105871,8	Y 192747,0
X 105853,9	Y 192736,9

Figuur 1: Kadasterkaart met aanduiding onderzoeksgebied

<i>Onderzoek</i>	Archeologisch en geschiedkundig bureauonderzoek
<i>Projectcode</i>	2020B10
<i>Opdrachtgever</i>	Urban Link Group
<i>Contactpersoon opdrachtgever</i>	Dhr. Bjorn Allary
<i>Uitvoerder</i>	Robby Vervoort. Freelance Senior Archeoloog. Research & Consultancy.
<i>Erkend archeoloog</i>	Robby Vervoort OE/ERK/Archeoloog/2016/00126
<i>Nummer wettelijk depot</i>	Niet van toepassing
<i>Termijn</i>	20 januari - 23 januari

Geplande ingreep

Gedeeltelijke sloop bestaande bebouwing, optrekken nieuwbouw en gedeeltelijke renovatie bestaande bebouwing.

Geldende wetgeving en voorwaarden

Onroerenderfgoeddecreet van 12 juli 2013 en het Onroerenderfgoedbesluit van 16 mei 2014. De nota werd opgesteld overeenkomstig de Code van Goede Praktijk. De totale oppervlakte van de kadastrale percelen waarop de aanvraag betrekking heeft, bedraagt 3000m² of meer en de geplande bodemingrepen meer dan 1000 m² bedragen, zoals bepaald in artikel 5.4.2 van het Onroerenderfgoeddecreet van 12 juli 2013 en is gelegen buiten een zone waarop lagere oppervlaktecriteria van toepassing zijn.

Randvoorwaarden

/

Doelstelling

Het doel van deze archeologienota is om via de tot op heden beschikbare bronnen na te gaan wat het archeologische potentieel van het projectgebied is, wat de mogelijke bedreigingen zijn voor het eventueel aanwezige bodemarchief, en hoe hiermee dient omgegaan te worden.

Vraagstelling

- Wat is de landschapshistoriek van het projectgebied?
- Welke archeologische sites zijn gekend in of nabij het projectgebied?
- Welke aanwijzingen bevatten de bestaande bronnen over het archeologische en cultuurhistorisch potentieel van het terrein?
- Wat is de impact van de geplande werken?
- Levert het huidige bronnenmateriaal voldoende info op? Zo neen, is er een vervolgonderzoek nodig en welke methode levert het meeste informatie op?

Thesaurus

Bureauonderzoek, vastgestelde archeologische zone.

2. Inleiding

Doel van dit bureauonderzoek is het verkrijgen van een bekrachtigde archeologienota naar aanleiding van de aanvraag van een omgevingsvergunning te Gent, Achtervisserij 239 – 249. In deze archeologienota wordt via een bureauonderzoek nagegaan welke mogelijke archeologische en cultuurhistorische waarden zich binnen het projectgebied bevinden. Het projectgebied wordt in eerste instantie binnen een grotere context geplaatst. Vervolgens wordt nagegaan wat de recente gebruiksgeschiedenis van het projectgebied is en wat hiervan de mogelijke impact was op perceelsniveau. Tevens wordt de mogelijke impact van de geplande werken op het eventueel aanwezige archeologische potentieel besproken. Op basis van alle voorhanden zijnde gegevens wordt vervolgens een programma van maatregelen voorgesteld.

3. Onderzoeksvragen

- *Wat is de landschapshistoriek van het projectgebied?*

Gent situeert zich in de noordelijke laagvlakte van ons land, meer bepaald in zandig Vlaanderen. De zachte golvingen aanwezig in het landschap bereiken nergens een hoogte boven de 50 meter. De stad heeft haar ontstaan te danken aan de gunstige ligging aan de samenvloeiing van de Leie en de Schelde. Tevens is de stad niet ver van de Noordzee gelegen. Deze factoren droegen bij tot het ontstaan van een bloeiende middeleeuwse stad.

Gent bestaat landschappelijk en bodemkundig uit drie gebieden:

- Een vrij hoog zandig gebied (+5m tot +15m TAW) dat nagenoeg volgebouwd is.
- Een alluviale zone langs weerszijden van de Leie en de Schelde die door het centrum van Gent stromen.
- Een getuigenheuvel gevormd door de Blandijnberg (de top is net geen +30m TAW).

Door de uitgestrekte bebouwde oppervlakte is de oorspronkelijke microtopografie en bodemgesteldheid in de oudste stadskern niet gekend.

Het projectgebied situeert zich op de linkeroever van de Schelde op het oostelijke uiteinde van de landtong gevormd door de Aftakking De Pauw en de Visserij. Voor de opname binnen de stadsomwalling was het terrein gelegen binnen de alluviale vlakte van de Schelde. Gezien de getijdenwerking zal het terrein gelegen in de nabijheid van een bocht van de rivier onderhevig geweest zijn aan regelmatige overstromingen. Op de 16de-eeuwse kaart van Van Deventer is deze zone in het blauwgroen aangeduid, allicht een verwijzing naar de natte aard van de omgeving.

- *Welke archeologische sites zijn gekend in of nabij het projectgebied?*

De op de CAI aangeduide locaties in de omgeving van het projectgebied hebben alle betrekking op resten gelegen aan de overzijde van de Aftakking De Pauw en/of de Schelde. Ter hoogte van de landtong gevormd door de 16de-eeuwse omwalling en de aftakking zijn geen archeologische waarnemingen gekend.

- *Welke aanwijzingen bevatten de bestaande bronnen over het archeologische en cultuurhistorische potentieel van het terrein?*

Het projectgebied bevindt zich op het oostelijke einde van de landtong gevormd door de Aftakking De Pauw en de Visserij op de linkeroever van de Schelde. Voor de opname binnen de stadsomwalling was het terrein gelegen binnen de alluviale vlakte van de Schelde. Gezien de getijdenwerking zal het terrein gelegen in de nabijheid van een bocht van de rivier onderhevig geweest zijn aan regelmatige overstromingen. Op de 16de-eeuwse kaart van Van Deventer is deze zone in het blauwgroen aangeduid, allicht een verwijzing naar de natte aard van de omgeving. Deze landschappelijk ongunstige ligging maakt dat het terrein weinig aantrekkelijk was voor een permanente menselijke vestiging in het verleden. Hierdoor is de kans dat er zich binnen het projectgebied archeologisch waardevolle resten uit het **neolithicum**, de **metaaltijden** of de **Romeinse periode** bevinden eerder klein.

Alhoewel de Keizerspoort slechts 125 meter ten zuiden van het projectgebied is gelegen, werd het projectgebied pas in de **16de eeuw** opgenomen binnen de nieuwe stadsomwalling. Op basis van cartografische bronnen kan geconcludeerd worden dat de eerste sporen van bebouwing binnen het terrein pas op het **einde van de 18de en het begin van de 19de eeuw** verschijnen. Het is in deze periode dat de smalle strook grond tussen beide waterwegen was uitgegroeid tot een industriële zone waar zich verscheidene belangrijke bedrijven gevestigd hadden. Voor hun energiewinning deden zij immers beroep op watermolens die aangedreven werden door het waterverval bij het Visserijsas tegen de Schelde en voorts werd gebruik gemaakt van windmolens. Net ten oosten van het projectgebied situeerde zich een windmolen. Verder naar het noorden bevond zich een tweede windmolen en een watermolen.

De heden binnen het projectgebied aanwezige bebouwing gaat allicht terug op de oorspronkelijke bebouwing uit het einde van de 18de eeuw. Allicht werd de bebouwing in de loop van de 19de of 20ste eeuw wel gedeeltelijk gewijzigd. Deze bestaat enerzijds in het westen uit een productiehal die vermoedelijk geëvolueerd is uit afzonderlijke woningen/gebouwen die reeds zichtbaar zijn op het Primitief Kadaster en anderzijds uit een grote gedeeltelijk onderkelderde woning in het oosten van het projectgebied. De woning werd waarschijnlijk iets grondiger gewijzigd na 1833 maar bevat allicht eveneens nog een laat 18de-eeuwse kern.

Ten gevolge van de ligging van het terrein binnen de alluviale vlakte van de aan getijden onderhevige Schelde was het terrein niet geschikt voor permanente bewoning. Dit neemt niet weg dat er binnen deze natte alluviale zone geen tijdelijke activiteiten kunnen hebben plaatsgevonden. We denken hierbij in de eerste plaats aan **jagers-verzamelaarsgemeenschappen** die mogelijk op zoek gingen naar voedsel in het vruchtbare slib achtergelaten door het terugtrekkende water. Bovendien bevinden zich binnen het projectgebied quartaire afzettingen volgens profieltype 3a. Dit wil zeggen dat er onder de fluviatiele quartaire afzettingen mogelijk eolische afzettingen uit het laat-Pleistoceen of vroeg-Holoceen kunnen aanwezig zijn. Deze wijzen op een zekere stabiele en wat drogere omgeving. Hierdoor is het niet uit te sluiten dat er binnen het projectgebied op zekere diepte een oud afgedekt mogelijk intact loopniveau aanwezig is in de vorm van eolische afzettingen. Op basis van enkele in het verleden in de omgeving uitgevoerde boringen kon achterhaald worden dat de scheiding tussen de strata gevormd in het Holoceen en deze gevormd op het einde van het Weichseliaan zich situeert op een diepte tussen 5 en 6 meter onder het maaiveld (TAW + 0,33 – 1,50 meter).

- *Wat is de impact van de geplande werken?*

Binnen het projectgebied wordt de vroegere productiehoeftal gerenoveerd. Deze zal nadien een nieuwe functie krijgen als woongelegenheden. De woning in het oostelijke deel van het projectgebied wordt volledig gesloopt. Hier wordt een nieuw appartementencomplex met ondergrondse parkeergarage opgericht. Deze heeft een diepte van 4,10 meter en plaatselijk, ter hoogte van de parkeerplaatsen 3, 4, 12 en 13 zal de diepte oplopen tot 6,10 meter. De voorziene kelder heeft een oppervlakte van plusminus 465m². Ter hoogte van de voorziene parkeerkelder zal het jongere bodemarchief volledig vernield worden. Ter hoogte van de lokale uitdieping, met een oppervlakte van ongeveer 60m² zal ook het oudere prehistorische bodemarchief worden vernield.

In de bestaande verharde koer wordt een septische en regenwaterput voorzien ter hoogte van de noordwestelijke hoek van de parkeerkelder. De oppervlakte die hierbij verstoord wordt tot een diepte van ongeveer 2,50 meter bedraagt plusminus 40m². Eventueel in deze zone aanwezig jonger archeologisch erfgoed zal allicht eveneens volledig worden vernield.

Aan de achterzijde van de te renoveren bebouwing worden nieuwe nutsleidingen voorzien. Het graven van de nutsleidingen zal het bodemarchief plaatselijk tot een beperkte diepte verstoren over een oppervlakte van plusminus 60m².

De binnen het projectgebied aanwezige verharding wordt verwijderd en heraangelegd. De impact van deze werken is beperkt in diepte en bedraagt plusminus 50 centimeter. Bovendien vindt deze ingreep plaats in een reeds eerder verharde en dus gedeeltelijk verstoorde zone.

Gezien het beperkte archeologische potentieel van het terrein met betrekking tot de periode vanaf het Neolithicum tot het einde van de nieuwe tijd kan gesteld worden dat de impact van de werken op eventueel archeologische resten als laag kan worden ingeschat. Anders is het gesteld met eventueel aanwezige archeologische resten uit de steentijden. Het is niet uitgesloten dat zich op een dieper niveau een afgedekt en mogelijk intact prehistorisch loopniveau situeert binnen het projectgebied. Volgens enkele in de omgeving uitgevoerde boringen zou dit loopniveau, dat zich situeert op de overgang van het Weichseliaan naar het Holoceen, op een diepte tussen 5 en 6 meter onder het maaiveld bevinden of tussen 0,33 en 1,50 meter + TAW. In het licht van de geplande werken kunnen we dus stellen dat dit eventueel aanwezig prehistorische loopniveau enkel wordt verstoord ter hoogte van de werken die dieper gaan dan 5 meter onder het maaiveld. Concreet zal dit niveau dus enkel worden verstoord ter hoogte van de twee dieper uitgegraven niveaus in de ondergrondse parkeergarage en dit over een oppervlakte van plusminus 60m². De impact van de werken is met andere woorden eerder beperkt.

- *Levert het huidige bronnenmateriaal voldoende info op? Zo neen, is er een vervolgonderzoek nodig en welke methode levert het meeste informatie op?*

Het huidige bronnenmateriaal levert voldoende informatie op omtrent de aard van de mogelijk aanwezige resten en de algemene tijdsperiode waaruit de resten zouden kunnen dateren. Het is echter niet duidelijk wat de bewaringstoestand van de resten is en in hoeverre de huidige bebouwing terug te voeren is tot de oorspronkelijke laat 18de-eeuwse bebouwing en welke wijzigingen deze precies onderging. Tevens is het niet duidelijk of er effectief een ouder afgedekt prehistorisch loopniveau aanwezig is binnen het projectgebied.

Op basis van het bronnenmateriaal kan besloten worden dat de kans op de aanwezigheid van archeologische resten met een hoog potentieel op kennisvermeerdering laag is met betrekking tot de periode vanaf het Neolithicum tot de nieuwe tijd en dit omwille van de landschappelijke ligging in de alluviale vlakte van de aan getijden onderhevig zijnde nabijgelegen Schelde. Met betrekking tot de jongere historische periodes zit het kennispotentieel van het projectgebied vervat in de bestaande bebouwing die getuige is van de ontwikkeling van de landtong, tussen de 16de-eeuwse stadsomwalling en de Aftakking De Pauw, bij aanvang van de Nieuwste Tijd.

Anders is het gesteld met prehistorische resten. Indien deze aanwezig zijn, kunnen ze, afhankelijk van hun bewaringstoestand, een groot potentieel op kennisvermeerdering bevatten. Op dit moment is niet geweten of er effectief een afgedekt prehistorisch loopniveau aanwezig is binnen het projectgebied. Dit kan achterhaald worden door middel van een mechanisch landschappelijk booronderzoek. Indien

aanwezig zal dit niveau zich, zoals blijkt uit boringen uitgevoerd in de omgeving, hoogstwaarschijnlijk bevinden op een diepte tussen 5 en 6 meter onder het maaiveld. Rekening houdend met de impact van de geplande werken zien we dat dit niveau enkel plaatselijk, ter hoogte van een lokale verdieping in de ondergrondse parkeergarage, wordt bereikt en dit over een oppervlakte van plusminus 60m². Rekening houdend met het beperkte archeologische potentieel met betrekking tot de periode vanaf het Neolithicum tot de nieuwe tijd enerzijds, en met de beperkte impact van de werken op eventueel aanwezige prehistorische resten anderzijds, concluderen we dat er geen bijkomende archeologische vooronderzoeken nodig zijn.

4. Kennisvermeerderingspotentieel van het projectgebied

Het projectgebied bevindt zich op het oostelijke einde van de landtong gevormd door de Aftakking De Pauw en de Visserij op de linkeroever van de Schelde. Voor de opname binnen de stadsomwalling was het terrein gelegen binnen de alluviale vlakte van de Schelde. Gezien de getijdenwerking zal het terrein gelegen in de nabijheid van een bocht van de rivier onderhevig geweest zijn aan regelmatige overstromingen. Op de 16de-eeuwse kaart van Van Deventer is deze zone in het blauwgroen aangeduid, allicht een verwijzing naar de natte aard van de omgeving. Deze landschappelijk ongunstige ligging maakt dat het terrein weinig aantrekkelijk was voor een permanente menselijke vestiging in het verleden. Hierdoor is de kans dat er zich binnen het projectgebied archeologisch waardevolle resten uit het **neolithicum**, de **metaaltijden** of de **Romeinse periode** bevinden eerder klein.

Alhoewel de Keizerspoort slechts 125 meter ten zuiden van het projectgebied is gelegen, werd het projectgebied pas in de **16de eeuw** opgenomen binnen de nieuwe stadsomwalling. Op basis van cartografische bronnen kan geconcludeerd worden dat de eerste sporen van bebouwing binnen het terrein pas op het **einde van de 18de en het begin van de 19de eeuw** verschijnen. Het is in deze periode dat de smalle strook grond tussen beide waterwegen was uitgroeid tot een industriële zone waar zich verscheidene belangrijke bedrijven gevestigd hadden. Voor hun energiewinning deden zij immers beroep op watermolens die aangedreven werden door het waterverval bij het Visserijsas tegen de Schelde en voorts werd gebruik gemaakt van windmolens. Net ten oosten van het projectgebied situeerde zich een windmolen. Verder naar het noorden bevond zich een tweede windmolen en een watermolen.

De heden binnen het projectgebied aanwezige bebouwing gaat allicht terug op de oorspronkelijke bebouwing uit het einde van de 18de eeuw. Allicht werd de bebouwing in de loop van de 19de of 20ste eeuw wel gedeeltelijk gewijzigd. Deze bestaat enerzijds in het westen uit een productiehal die

vermoedelijk geëvolueerd is uit afzonderlijke woningen/gebouwen die reeds zichtbaar zijn op het Primitief Kadaster en anderzijds uit een grote gedeeltelijk onderkelderde woning in het oosten van het projectgebied. De woning werd waarschijnlijk iets grondiger gewijzigd na 1833 maar bevat allicht eveneens nog een laat 18de eeuwse kern.

Ten gevolge van de ligging van het terrein binnen de alluviale vlakte van de aan getijden onderhevige Schelde was het terrein niet geschikt voor permanente bewoning. Dit neemt niet weg dat er binnen deze natte alluviale zone geen tijdelijke activiteiten kunnen hebben plaatsgevonden. We denken hierbij in de eerste plaats aan **jagers-verzamelaarsgemeenschappen** die mogelijk op zoek gingen naar voedsel in het vruchtbare slib achtergelaten door het terugtrekkende water. Bovendien bevinden zich binnen het projectgebied quartaire afzettingen volgens profieltype 3a. Dit wil zeggen dat er onder de fluviatiele quartaire afzettingen mogelijk eolische afzettingen uit het laat-Pleistoceen of vroeg-Holoceen kunnen aanwezig zijn. Deze wijzen op een zekere stabiele en wat drogere omgeving. Hierdoor is het niet uit te sluiten dat er binnen het projectgebied op zekere diepte een oud afgedekt mogelijk intact loopniveau aanwezig is in de vorm van eolische afzettingen. Op basis van enkele in het verleden in de omgeving uitgevoerde boringen kon achterhaald worden dat de scheiding tussen de strata gevormd in het Holoceen en deze gevormd op het einde van het Weichseliaan zich situeert op een diepte tussen 5 en 6 meter onder het maaiveld (TAW + 0,33 – 1,50 meter). Indien zich binnen het projectgebied een afgedekt loopniveau bevindt met hierin resten van prehistorische menselijke activiteiten, zullen deze afhankelijk van de aard en bewaringstoestand allicht een groot potentieel op kennisvermeerdering bezitten. Of er zich daadwerkelijk een afgedekt loopniveau bevindt binnen het projectgebied kon echter niet worden achterhaald.

5. Programma van maatregelen

Er werd een vooronderzoek zonder ingreep in de bodem uitgevoerd, dat aangeeft dat er geen bijkomende maatregelen meer nodig geacht worden in het kader van de geplande werken. Al het vooronderzoek dat noodzakelijk is om met voldoende zekerheid een uitspraak te doen over de aanwezigheid en waarde van archeologisch erfgoed werd uitgevoerd.

De impact van de geplande werkzaamheden werd getoetst aan de gekende reeds verstoorde en reeds onderzochte zones, de gekende geologische, bodemkundige en ecologische kenmerken en de gekende archeologische en historische waarden (zie verslag van resultaten van het vooronderzoek).

Belangrijk in de afweging van de noodzaak voor verder vooronderzoek is de beperkte kans op het aantreffen van archeologische resten met een hoog potentieel tot kennisvermeerdering waardoor de meerkost ten gevolge van bijkomend onderzoek niet opweegt tegen de kenniswinst enerzijds (Neolithicum tot nieuwe tijd) en de beperkte impact van de werken op eventueel aanwezige archeologische resten met een hoog potentieel op kennisvermeerdering anderzijds.

Naar aanleiding hiervan zijn geen verdere maatregelen vereist. Daarom wordt geen programma van maatregelen opgemaakt. Deze beslissing steunt op onderstaande redenering.

De afweging of verder vooronderzoek noodzakelijk is, gebeurt op volgende wijze:

Na iedere fase in het vooronderzoek volgt verder vooronderzoek, zonder ingreep in de bodem of met ingreep in de bodem, indien op basis van de reeds uitgevoerde fase(s) van het vooronderzoek onvoldoende informatie gegenereerd is om:

- *de hoogstwaarschijnlijke afwezigheid van een archeologische site afdoende te staven*

Hoewel niet kon aangetoond worden dat er zich geen archeologische resten in het projectgebied bevinden, kon wel voldoende worden aangetoond dat de kans op het aantreffen van archeologische resten met een hoog potentieel op kennisvermeerdering klein is voor de periode vanaf het Neolithicum tot de nieuwe tijd en dat het kennispotentieel van het projectgebied voor de jongere periodes vervat zit in de bestaande bebouwing.

Eventueel wel aanwezige waardevolle archeologische resten met een hoog potentieel op kennisvermeerdering worden door de geplande werken slechts in beperkte mate bedreigd.

- *een gemotiveerde uitspraak te doen over het al dan niet moeten nemen van maatregelen*

Gezien het ontbreken van mogelijke archeologische resten met een hoog potentieel aan kennisvermeerdering enerzijds en gezien de beperkte impact van de werken op eventueel wel aanwezige resten met een hoog potentieel op kennisvermeerdering anderzijds, dienen geen verdere maatregelen genomen te worden.

- *een plan van aanpak voor een archeologische opgraving op te maken*

Er dient geen archeologische opgraving plaats te vinden in het projectgebied.

- *een plan van aanpak voor een behoud in situ op te maken*

Er dient geen plan van aanpak gemaakt te worden voor een eventueel behoud in situ.

Op basis van het uitgevoerde vooronderzoek kunnen we besluiten dat er voldoende informatie is gegenereerd om een te bekrachtigen archeologienota op te maken die het ontbreken van potentieel op kennisvermeerdering en de beperkte impact van de werken afdoende staft.